

Krajowy Standard Rewizji Finansowej 240

Odpowiedzialność biegłego rewidenta podczas
badania sprawozdań finansowych dotycząca oszustw

WAŻNE ZMIANY

Cykiem ALERTÓW Komisja ds. Standaryzacji Usług Świadczonych Przez Biegłych Rewidentów pragnie zwrócić Państwa uwagę na **zmiany** w Krajowych Standardach Rewizji Finansowej.

Zmiany polegają na zaimplementowaniu, jako standardów krajowych, szeregu międzynarodowych standardów wydanych przez Radę Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej i Usług Atestacyjnych.

CO JEST PODSTAWĄ ZMIANY?

Zgodnie z ustawą z dnia 7 maja 2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym (tekst jedn. Dz. U. z 2015 roku poz. 1011 ze zm.), biegły rewident świadcząc usługi rewizji finansowej jest zobowiązany między innymi przestrzegać standardów rewizji finansowej. Przez standardy rewizji finansowej rozumie się krajowe standardy ustanowione przez Krajową Radę Biegłych Rewidentów, zatwierdzone przez Komisję Nadzoru Audytowego.

Dostosowując prawo krajowe do Dyrektywy Unii Europejskiej obligującej Kraje Członkowskie do implementacji międzynarodowych standardów rewizji finansowej, Krajowa Rada Biegłych Rewidentów uchwałą nr 2783/52/2015 z dnia 10 lutego 2015 r. wprowadziła **jako krajowe standardy rewizji finansowej**:

- Międzynarodowe Standardy Badania (MSB),
- Międzynarodowe Standardy Usług Przeglądu (MSUP),
- Międzynarodowe Standardy Usług Atestacyjnych Innych niż Badania i Przeglądy Historycznych Informacji (MSUA),

wydane przez Radę Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej i Usług Atestacyjnych (ang. International Auditing and Assurance Standards Board, IAASB), działającą w strukturze Międzynarodowej Federacji Księgowych (ang. International Federation of Accountants, IFAC).

1 kwietnia 2015 r. Komisja Nadzoru Audytowego **zatwierdziła** powyższą uchwałę.

Krajowy Standard Rewizji Finansowej 240

OD KIEDY ZMIANY OBOWIĄZUJĄ?

Nowe Krajowe Standardy Rewizji Finansowej obowiązują najpóźniej do badania i przeglądów sprawozdań finansowych sporządzonych za okresy kończące się:

- **31 grudnia 2016 r.** i później – jeśli usługi świadczone są jednostkom zainteresowania publicznego,
- **31 grudnia 2017 r.** i później – w odniesieniu **do wszystkich** innych podmiotów objętych obowiązkiem badania sprawozdań finansowych.

Nowe Krajowe Standardy Rewizji Finansowej obowiązują również w odniesieniu do usług atestacyjnych innych niż badania i przeglądy historycznych informacji finansowych, których wykonywanie zostało rozpoczęte dnia 1 stycznia 2017 r. i później.

Istnieje też możliwość wcześniejszego zastosowania nowych standardów pod warunkiem:

- równoczesnego stosowania uchwały Nr 2784/52/2015 KRBR z dnia 10 lutego 2015 r. w sprawie zasad wewnętrznej kontroli jakości w podmiocie uprawnionym do badania sprawozdań finansowych (tj. o [Międzynarodowy Standard Kontroli Jakości 1](#) – „Kontrola jakości firm przeprowadzających badania i przeglądy sprawozdań finansowych oraz wykonujących inne zlecenia usług atestacyjnych i pokrewnych”, MSKJ 1), oraz
- po uprzednim poinformowaniu Krajowej Komisji Nadzoru o terminie rozpoczęcia wcześniejszego stosowania nowych standardów.

CZEGO STANDARD DOTYCZY?

KSRF 240 dotyczy **ryzyka oszustwa**, a w szczególności traktuje o:

- odpowiedzialności biegłego rewidenta podczas badania sprawozdań finansowych dotyczącej oszustw,
- sposobie w jaki MSB 315 „*Identyfikacja i ocena ryzyk istotnego zniekształcenia dzięki zrozumieniu jednostki i jej otoczenia*” i MSB 330 „*Dostosowanie postępowania biegłego rewidenta do oceny ryzyka*” należy stosować w odniesieniu do ryzyka istotnego zniekształcenia spowodowanego oszustwem.

Standard ma pomóc biegłemu rewidentowi w ocenie ryzyka istotnego zniekształcenia powstałego w wyniku oszustwa i zaprojektowaniu procedur służących wykryciu tego zniekształcenia.

Wskazuje się, że standard ten należy **odczytywać w kontekście MSB 200** „*Ogólne cele niezależnego biegłego rewidenta oraz przeprowadzanie badania zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Badania*” (porównaj [ALERT nr 1](#)).

Krajowy Standard Rewizji Finansowej 240

JAKIE DEFINICJE WPROWADZA STANDARD?

- oszustwo,
- czynniki ryzyka oszustwa (bodźce, naciski lub możliwości).

CO JEST ISTOTĄ STANDARDU?

- należy zakładać, że sprawozdania finansowe mogą być zniekształcone z powodu oszustw. Od błędów odróżnia je to, że są skutkiem zamierzonych działań, przy wykorzystaniu kłamstwa (falszerstwa, zatajenia wystąpienia zdarzeń, składania nieprawdziwych oświadczeń), w celu uzyskania nieuzasadnionej lub niezgodnej z prawem korzyści,
- biegły rewident **zajmuje się tylko tymi oszustwami**, które powodują istotne zniekształcenie sprawozdań finansowych: tj. (1) zniekształcenia polegające na oszukańczej sprawozdawczości finansowej i (2) zniekształcenia wynikające z zawłaszczenia majątku,
- **główna odpowiedzialność** za zapobieganie oszustwu oraz za jego wykrywanie **spoczywa na osobach sprawujących nadzór** nad jednostką oraz **na kierownictwie** jednostki. Powinni oni tworzyć kulturę organizacji opartej na zasadach uczciwości i etycznym postępowaniu, wspieranej przez aktywny nadzór,
- przeprowadzając badanie zgodnie ze standardami biegły rewident jest odpowiedzialny za uzyskanie wystarczającej pewności, że sprawozdanie finansowe jako całość nie zawiera istotnego zniekształcenia, niezależnie od tego, czy zostało spowodowane oszustwem, czy błędem,
- mimo należytej staranności, badaniu towarzyszy nieodłączne ryzyko niewykrycia zniekształceń. Podkreśla się, że ryzyko niewykrycia istotnego zniekształcenia wynikającego z oszustwa (wynik świadomych, zaplanowanych, niekiedy wyrafinowanych działań mających je zataić: np. falszerstwo, umyślne niezaksięgowanie transakcji lub celowe złożenie nieprawdziwych oświadczeń biegłemu rewidentowi) jest wyższe od ryzyka niewykrycia istotnego zniekształcenia wynikającego z błędu,
- szansa wykrycia oszustwa przez biegłego rewidenta zależy od wielu czynników (np. umiejętności sprawcy, częstotliwości, zakresu manipulacji, zмовy, stanowiska służbowego, szczelności w hierarchii, itp.). Standard w szczególności zwraca uwagę na dwa aspekty, gdy potencjalne zniekształcenie może być trudne w wykryciu lub odróżnieniu od błędu: (1) w sytuacji, gdy jest efektem oszustwa spowodowanego przez kierownictwo, (2) w sytuacji, gdy dziedziną analizy jest obszar wymagający stosowania osądu (np. wartości szacunkowe),

Krajowy Standard Rewizji Finansowej 240

CO JEST
ISTOTĄ
STANDARDU?
(CD.)

- biegły rewident jest odpowiedzialny za zachowanie zawodowego sceptycyzmu w trakcie całego badania, rozważając możliwość obejścia kontroli przez kierownictwo oraz fakt, że procedury badania, które są efektywne w wykrywaniu błędów, mogą być nieefektywne w wykrywaniu oszustw,
- w związku z powyższym celem biegłego rewidenta jest: (a) zidentyfikowanie i ocena ryzyka istotnego zniekształcenia sprawozdań spowodowanego oszustwem, (b) uzyskanie wystarczających i odpowiednich dowodów badania na temat oszacowanego w tym zakresie ryzyka, poprzez zaprojektowanie i zastosowanie właściwej reakcji, (c) właściwa reakcja na wykryte lub domniemane oszustwo zidentyfikowane podczas badania,
- standard nakazuje zachować biegłemu rewidentowi zawodowy sceptycyzm, przez okres całego badania niezależnie od wcześniejszych doświadczeń związanych z jednostką, wskazujących na uczciwość kierownictwa i osób sprawujących nadzór (wszystko jest zmienne). W rozważaniach i dyskusjach nie bierze się pod uwagę przekonania biegłego (lub szerzej: zespołu wykonującego badanie) o uczciwości i rzetelności kierownictwa i osób sprawujących nadzór,
- biegły może przyjąć, że zapisy i dokumenty są autentyczne, o ile nie ma podstaw, żeby sądzić inaczej. Przyjmuje się, że biegły rewident nie jest ani przeszkolony, ani nie oczekuje się od niego, aby był ekspertem w dziedzinie oceny autentyczności dokumentów. Jeśli już jednak biegły zważy odnośnie autentyczności dokumentu lub zmiany zapisów (o czym go nie poinformowano), musi podjąć dalsze działania wyjaśniające (strony trzecie, rzeczoznawcy, eksperci, itp.). Podobnie - jeśli odpowiedzi kierownictwa lub osób sprawujących nadzór na zapytania są niespójne, to biegły dochodzi przyczyn tych niespójności,
- MSB 315 wymaga prowadzenia dyskusji w ramach zespołu wykonującego badanie. W dyskusji kładzie się szczególny nacisk na rozważania, w jaki sposób i w którym miejscu sprawozdania finansowe jednostki mogą być podatne na ryzyko istotnego zniekształcenia w wyniku oszustwa oraz jak oszustwo mogłoby zostać popełnione,
- w celu uzyskania informacji służących identyfikacji ryzyka istotnego zniekształcenia spowodowanego oszustwem biegły przeprowadza określone w standardzie procedury (głównie zapytania). Dotyczą one: (1) kierownictwa i innych osób w jednostce, (2) osób sprawujących nadzór, (3) nietypowych lub nieoczekiwanych powiązań wynikających z przeglądów analitycznych, (4) innych źródeł,

Krajowy Standard Rewizji Finansowej 240

CO JEST
ISTOTĄ
STANDARDU?
(CD.)

- **w odniesieniu do kierownictwa** (ewentualnie innych osób w jednostce, np. obowiązkowo do komórki audytu wewnętrznego – jeśli taka istnieje w jednostce) biegły rewident kieruje zapytania odnośnie tego jak te osoby oceniają ryzyko istotnego zniekształcenia sprawozdania spowodowanego oszustwem, jakie są procedury rozpoznawania i reagowania, jakie komunikaty są w tym zakresie przekazywane do osób sprawujących nadzór oraz czy osoby te posiadają wiedzę na temat wszelkich rzeczywistych, domniemanych lub zarzucanych oszustw dotyczących jednostki,
- **w odniesieniu do osób sprawujących nadzór** zapytania powinny pomóc biegłemu ocenić, w jaki sposób osoby te nadzorują: proces rozpoznawania i reagowania przez kierownictwo na ryzyko oszustwa oraz kontrolę wewnętrzną stworzoną przez kierownictwo w celu ograniczenia tego ryzyka. Zapytania te są zadawane również po to, aby potwierdzić odpowiedzi uzyskane uprzednio od kierownictwa,
- biegły rewident rozważa, czy informacje uzyskane w czasie procedur oceny ryzyka wskazują na istnienie czynników ryzyka oszustwa (**bodźce, naciski lub możliwości**). Czynniki ryzyka oszustwa niekoniecznie świadczą o istnieniu oszustwa, jednak często towarzyszą okolicznościom, w których dochodzi do popełnienia oszustwa,
- biegły rewident traktuje ocenione ryzyko istotnego zniekształcenia spowodowane oszustwem jako znaczące ryzyko. Dlatego, biegły rewident stara się zrozumieć odpowiednie kontrole jednostki (opracowane, wdrożone i utrzymane), w tym zakresie,
- biegły rewident rozpoznaje i ocenia spowodowane oszustwem ryzyko istotnego zniekształcenia na poziomie: **sprawozdania finansowego** oraz **stwierdzeń** dotyczących grup transakcji, sald kont i ujawnianych informacji,
- na poziomie sprawozdania biegły określa ogólną reakcję na ryzyko oszustwa: (a) decyduje o doborze i nadzorze członków zespołu badającego do poszczególnych zadań, (b) rozważa przyjęte przez jednostkę zasady rachunkowości (w szczególności te dotyczące subiektywnych wycen i transakcji) pod kątem sprzyjania oszukańczej sprawozdawczości, (c) uwzględnia element nieprzewidywalności w wyborze rodzaju, rozłożenia w czasie i zakresie procedur badania (działania rutynowe = większy potencjał do ryzyka oszustwa),
- na poziomie stwierdzeń biegły projektuje i przeprowadza dalsze procedury badania, których rodzaj, rozłożenie w czasie i zakres odpowiadają ocenie ryzyka,

Krajowy Standard Rewizji Finansowej 240

CO JEST
ISTOTĄ
STANDARDU?
(CD.)

- identyfikując w toku badania ryzyka znaczące (ryzyka kluczowe), co do zasady zakłada się, że jednym z ryzyk znaczących jest ryzyko istotnego zniekształcenia sprawozdania spowodowanego oszustwem w zakresie ujmowania przychodów (np. działania zmierzające do ich zawyżenia). Jeśli biegły chciałby uznać, że w przypadku danego zlecenia takie ryzyko nie jest ryzykiem znaczącym, standard wymaga udokumentowania, w określony sposób, na podstawie jakich informacji odrzucono ryzyko jako znaczące,
- z uwagi na to, że kierownictwo ma szczególną pozycję umożliwiającą popełnienie oszustw manipulowania danymi i obchodzenie procedur kontroli, kolejnym ryzykiem, które co do zasady jest zaliczane do ryzyk znaczących jest ryzyko wystąpienia istotnego zniekształcenia sprawozdania oszustwem spowodowanym obejściem kontroli przez kierownictwo,
- niezależnie od oceny ryzyka obejścia kontroli, biegły każdorazowo projektuje i przeprowadza procedury badania nakierowane na: (1) sprawdzenie odpowiedniości zapisów w księdze głównej i korekt wprowadzanych podczas sporządzania sprawozdań finansowych, (2) ocenę wartości szacunkowych, ich obiektywności i racjonalności, (3) ocenę ewentualnych transakcji nietypowych w świetle wiedzy o jednostce (zasadności ich wystąpienia i poprawności ujęcia),
- przed wydaniem sprawozdania biegłego (tj. opinii z badania), biegły dodatkowo rozważa, czy końcowe procedury analityczne dają wyniki spójne z całościowym obrazem przedsiębiorstwa płynącym ze sprawozdań finansowych i czy nie wskazują na wcześniej nieuwzględnione ryzyko istotnego zniekształcenia spowodowane oszustwem,
- ponieważ oszustwo w jednym obszarze może nie być przypadkiem odosobnionym i może dotyczyć innych obszarów badania – w razie identyfikacji zniekształcenia związanego z ryzykiem oszustwa biegły ponownie ocenia wpływ tego na inne aspekty badania (np., czy nie podważa wiarygodności innych oświadczeń/dokumentów składanych biegłemu w toku badania). Jest to szczególnie ważne w przypadku zniekształceń (niezależnie od poziomu istotności), które według podejrzeń biegłego rewidenta mogą być wynikiem oszustwa, w które mogą być zamieszane osoby z kierownictwa (zwłaszcza najwyższego szczebla). Biegły ocenia ryzyko zmywy,
- biegły rozważa, jak potwierdzenie lub brak możliwości wykluczenia, że sprawozdanie zawiera istotne zniekształcenie powstałe w wyniku oszustwa skutkuje na badanie i sprawozdanie biegłego (tj. treść opinii z badania),
- standard przewiduje odrębną ścieżkę postępowania, jeżeli na skutek zniekształcenia powstałego w wyniku oszustwa lub podejrzanego oszustwa, biegły napotyka wyjątkowe okoliczności, które podważają jego zdolność do kontynuowania badania (rozważenie wycofania się ze zlecenia, poinformowania zleceniodawcy, kierownictwa, ocena skutków i możliwości prawnych itd.),

Krajowy Standard Rewizji Finansowej 240

CO JEST
ISTOTĄ
STANDARDU?
(CD.)

- **biegły pozyskuje od kierownictwa** (i nadzoru, jeśli to jest zasadne) **pisemne oświadczenie**, że (1) potwierdza ono swoją odpowiedzialność w zakresie projektowania i utrzymania kontroli przeciwdziałających / wykrywających oszustwa, (2) ujawniło biegłemu wyniki swojej oceny ryzyka w zakresie potencjalnego istotnego zniekształcenia sprawozdania w skutek oszustw, (3) ujawniło biegłemu swoją wiedzę na temat zaistniałych lub podejrzewanych oszustw z udziałem kierownictwa, kluczowych pracowników kontroli wewnętrznej lub innych osób (przy czym tylko, jeśli oszustwo miało istotny wpływ na zniekształcenie sprawozdania finansowego), (4) ujawniło biegłemu wiedzę na temat zarzutów lub podejrzeń oszustwa (wpływającego na sprawozdanie) zgłoszonych przez pracowników, byłych pracowników, analityków, regulatorów i innych,
- w razie stwierdzenia oszustwa lub otrzymania informacji wskazujących na możliwość istnienia oszustwa biegły niezwłocznie informuje o tym kierownictwo jednostki odpowiedniego szczebla. W razie gdy stroną uczestniczącą w oszustwie (lub podejrzaną) jest kierownictwo, kluczowi pracownicy kontroli wewnętrznej lub inne osoby (przy czym tylko, jeśli oszustwo miało istotny wpływ na zniekształcenie sprawozdania finansowego), wówczas biegły informuje o tym fakcie osoby z nadzoru jednostki (np. radę nadzorczą),
- w razie identyfikacji oszustwa lub podejrzenia oszustwa biegły rozważa, czy ciąży na biegłym dodatkowo obowiązek poinformowania o tym innych organów regulacyjnych i ścigania – spoza jednostki. **Dopuszcza się, że prawna odpowiedzialność biegłego może uchylać w pewnych okolicznościach obowiązek zachowania tajemnicy służbowej informacji o kliencie**,
- w dokumentacji badania dotyczącej sposobu zrozumienia jednostki i jej otoczenia biegły zamieszcza znaczące decyzje podjęte w toku dyskusji w zespole badającym odnośnie możliwości ryzyka oszustwa oraz rozpoznane i ocenione ryzyko istotnego zniekształcenia na poziomie sprawozdania i na poziomie stwierdzeń,
- w dokumentacji z badania dotyczącej sposobu reakcji biegłego na ocenione ryzyko istotnego zniekształcenia zamieszcza się informacje o ogólnej reakcji na ocenione ryzyko, rodzaju, rozłożeniu w czasie i zakresie procedur badania (w tym ich powiązaniu z ocenianym ryzykiem istotnego zniekształcenia sprawozdań oszustwem na poziomie stwierdzeń), wynikach procedur badania, w tym tych zaprojektowanych w celu zmniejszenia ryzyka obejścia kontroli przez kierownictwo,
- ponadto wymaga się zamieszczenia w dokumentacji informacji komunikowanych przez biegłego kierownictwu / osobom z nadzoru / stronom trzecim odnośnie oszustwa lub jego podejrzeń.

UWAGA: standard zawiera rozbudowane załączniki z wyjaśnieniami, przykładami, możliwymi do zastosowania procedurami.

Krajowy Standard Rewizji Finansowej 240

GDZIE MOŻNA ZNALEŹĆ STANDARD?

Pełna aktualna treść standardu dostępna jest na stronie internetowej KIBR pod adresem:

http://www.kibr.webserwer.pl/doc/uchwaly/KSRF/uchwala_2783-52-2015_KSRF_240.pdf

CO BYŁO POPRZEDNIO?

Zakres tematyczny standardu KSRF 240 regulował dotychczas Krajowy Standard Rewizji Finansowej nr 1: (http://www.kibr.webserwer.pl/doc/uchwala_1608-38-2010_KSRF_1.doc).

Rozdział VII KSRF 1 „Nadużycia, błędy, naruszenia prawa” zawiera podsumowanie najważniejszych aspektów związanych z ryzykiem oszustwa.

Standard odnosi się do ryzyka oszustwa (i nadużyć) również w innych obszarach:

- zachowania krytycyzmu i zawodowego sceptycyzmu,
- odpowiedniość i wystarczalności zgromadzonej dokumentacji w kontekście ryzyka oszustwa,
- wpływ na ryzyko i strategię badania (ryzyko nieodłącznie zależy między innymi od podatności danej pozycji sprawozdawczej na nadużycia),
- transakcje ze stronami powiązanymi,
- komunikacja z kierownictwem i organami nadzoru.

Podobnie jak w KSRF 240 podkreśla się, że odpowiedzialność za zapobieganie oraz wykrywanie nadużyć (oszustw, zawłaszczeń majątku, sprzeniewierzeń) spowodowanych świadomym działaniem i błędów wywołanych nieumyślnie oraz zapewnienie zgodności działania z przepisami prawa (w tym także podatkowego), statutem lub umową jednostki spoczywa na jej kierowniku.

Zadaniem biegłego rewidenta przeprowadzającego badanie sprawozdania nie jest poszukiwanie możliwych nadużyć, błędów lub naruszeń prawa. Niemniej zawodowy sceptycyzm powinien mu ułatwić rozpoznanie i właściwą ocenę prawdopodobieństwa popełniania takich czynów w jednostce.

KSRF 1 nakłada obowiązek aktualizowania (w miarę potrzeby) planu i programu badania, dostosowując je do stwierdzonych okoliczności, w tym spowodowanych ujawnieniem nadużyć. Standard precyzuje jak oszustwo lub podejrzenia jego wystąpienia wpływają na modyfikację opinii z badania i treść raportu z badania.

Analogicznie jak w KSRF 240 określono ścieżkę komunikowania wiedzy o oszustwie lub podejrzenia oszustwa kierownictwu /nadzorowi.

KSRF 1 nie posiada dodatkowych materiałów wspierających biegłego, a zamieszczonych w KSRF 240.

Krajowy Standard Rewizji Finansowej 240

UWAGI KOŃCOWE

Niniejszy alert sygnalizuje wybrane aspekty nowych standardów. Alert nie może być traktowany jako substytut zapoznania się z mającymi zastosowanie standardami i regulacjami prawnymi wiążącymi biegłego rewidenta oraz podmiot uprawniony do badania.